UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Een nieuwe Europese orde?

Marácz, L.

Publication date
2023
Document Version
Final published version
Published in
Armex

Link to publication

Citation for published version (APA):
Marácz, L. (2023). Een nieuwe Europese orde? *Armex*, *107*(2), 14-15.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:17 Nov 2026

ONAFHANKELIJK DEFENSIEMAGAZINE
UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE VERENIGING ‘ONS LEGER’

ARMEX

Meer dan 100 jaar op de bres voor de krijgsmacht

To tank or not to tank
Escalatiemanagement in een nucleaire context
De Wagnergroep: het Russisch Zwitsers zakmes

107e jaargang mei 2023 | nummer 2

Boekbespreking

110 jaar militaire inlichtingendienst

Jan van den Berg

Nederland kent sinds 1912 een militaire inlichtingen- en veiligheidsdienst. In dat jaar werd op verzoek van minister van oorlog Hendrik Colijn het Studiebureau Vreemde Legers opgericht. Aanleiding was de oplopende internationale spanning in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog. De ontwikkeling van het militaire inlichtingenwerk van de krijgsmacht sindsdien is vastgelegd in het boek 'Ongekend en onderscheidend' van Bob de Graaff.

Deze auteur heeft als emeritus hoogleraar *intelligence and security studies* een lange staat van dienst als geschiedschrijver van de onderhavige materie. Behalve uit zijn eigen ervaring en materiaal kon hij vrijwel ongelimiteerd putten uit de archieven van de huidige Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en diens voorgangers. Met uitzondering van wat nu nog als staatsgeheim is geclassificeerd, kon hij hierover vrijuit rapporteren. Informatie uit het archief van de zusterdienst AIVD en gesprekken met tientallen (ex-)medewerkers van de MIVD en voorgangers maakten een behoorlijk compleet beeld mogelijk.

Dit heeft geleid tot een boeiende studie, die inzicht geeft in de organisatie, werkwijze en activiteiten van de Nederlandse militaire spionnen. Wat volgens De Graaff opvalt, is dat de militaire inlichtingendiensten enerzijds altijd hebben gestreefd naar zeer goede resultaten, maar anderzijds dat ze die lang niet altijd hebben kunnen leveren.

Daarvoor zijn diverse oorzaken. Zo zijn de financiële en personele middelen lang niet altijd op voldoende niveau geweest. Dat gold zeker in de periode tot de Tweede Wereldoorlog, toen de inlichtingendienst opereerde onder de naam Generale Staf sectie III. Die kreeg niet alleen een militaire inlichtingentaak, maar was ook verantwoordelijk voor contraspionage en binnenlandse veiligheid; een taak die na de oorlog door de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) werd uitgevoerd.

Ook de interesse van de politiek voor het werk van de inlichtingendiensten was lange tijd onder de maat. Tijdens het Interbellum lag de oorzaak hiervoor in het feit dat Nederland aan de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog was ontsnapt, waardoor de belangstelling voor militaire zaken beperkt was. Na de Tweede Wereldoorlog had de politiek minder belangstelling voor de dreiging vanuit de Sovjet-Unie dan de diensten zelf. Daardoor werd hun werk grotendeels beperkt tot het in kaart brengen van militaire *hardware* en nauwelijks tot politieke inlichtingen en analyse.

Een andere beperkende factor was dat er binnen het Nederlandse inlichtingenapparaat als geheel vaak sprake was van wrijving en competitie. Dat geldt voor de relaties tussen de voorgangers van de MIVD, de inlichtingendiensten van leger, marine en luchtmacht, maar ook voor de relatie met de BVD en de in 1994 opgeheven Inlichtingendienst Buitenland. De BVD heeft de militaire inlichtingendiensten lange tijd gezien als ondergeschikt.

De laatste paar decennia ziet De Graaff duidelijk verbetering. Dat komt gedeeltelijk door de samenvoeging van de diensten van de drie genoemde krijgsmachtonderdelen tot Militaire Inlichtingendienst in 1986, die in 2002 werd omgedoopt tot MIVD. Vanaf 1999 hadden directeuren van MID / MIVD een achtergrond als militair in operationele functies. Daardoor waren zij beter dan hun voorgangers in staat te begrijpen wat voor inlichtingen de krijgsmacht nodig had.

De belangstelling vanuit de politiek voor inlichtingen nam sterk toe na de aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001. Ook de nieuwe dreigingen die ontstonden in het cyberdomein leidden tot herwaardering van het belang van de MIVD (en de AIVD), hetgeen tot uiting kwam in grotere budgetten en een verdubbeling van het personeelsbestand.
De MIVD was overigens niet direct actief op het vlak van cyber. Langer dan buitenlandse diensten bleef de organisatie zich concentreren op het afluisteren van radioverkeer via satellieten of anderszins. Dat had tijdens militaire operaties in Afghanistan overigens als voordeel, dat de MIVD daar in vergelijking met buitenlandse diensten goed kon presteren. Afghaanse strijders communiceerden immers niet via internet, maar maakten veel gebruik van radio's.

De achterstand op cybergebied heeft de MIVD volgens De Graaff echter ruimschoots ingelopen. Een bewijs hiervan is het ontdekken en voorkomen van de poging van de Russische militaire inlichtingendienst GROe om bij de in Den Haag gevestigde Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens elektronisch in te breken. Dit leidde tevens tot het uitzetten van vier Russische spionnen.

Deze operatie werd overigens uitgevoerd in nauwe samenwerking met Amerikaanse en Britse diensten. Dit onderstreept een interessant aspect van het militaire inlichtingenwerk: ruwweg tachtig procent van de inlichtingen die de diensten verzamelen is afkomstig van zusterdiensten.

De door de MIVD ontdekte Russen die probeerden elektronisch in te breken bij de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens. Foto: MinDef

Ongekend en onderscheidend. De geheime geschiedenis van de MIVD
Bob de Graaff
Boom
ISBN 9789024444649
464 blz.
€ 34,90

Tactiek en politiek: moeilijk te verenigen

Kolonel b.d. drs. A.E. de Rooij

De oorlog in Oekraïne heeft ertoe geleid dat in veel westerse landen wordt nagedacht over de vraag in hoeverre hun krijgsmachten nog in staat zijn hun primaire taak, verdediging van de natie, te vervullen. Dat gebeurt uiteraard ook in Nederland, waar zeker in de periode 2005 – 2015 wel erg veel vredesdividend is geïnd en de krijgsmacht niet tot op het hemd, maar tot op het bot is uitgekleed.
In maart van dit jaar publiceerde de Militaire Spectator een artikel van de luitenant-kolonels Pieter Soldaat en Gijs Tuinman met de titel 'Officieren weer leren vechten'. De centrale vraag die zij stelden, was "of wij überhaupt nog wel weten hoe je moet vechten en winnen in een oorlog met een reële vijand die aanzienlijke verliezen accepteert en zich voortdurend aanpast?" De auteurs focusten zich in het vervolg van het artikel onder meer op de officiersopleidingen. Zij constateerden dat op de NLDA nog maar een derde deel van de officieren een krijgswetenschappelijke bachelor volgt – de rest volgt een technische of een (vredes)bedrijfsvoeringsgerichte opleiding. Bovendien wordt steeds vaker gekozen voor extern geschoolden die daarna een korte officiersopleiding volgen, waarin niet uitgebreid wordt stil gestaan bij typisch militaire vakken als tactiek. Ten slotte wordt er tijdens de opleidingen steeds meer tijd ingeruimd voor nieuwe onderwerpen, wat vaak ten koste gaat van de militair inhoudelijke lessen. Als voorbeeld wordt de verplichte cursus 'oordeelsvrij communiceren' genoemd. De auteurs concluderen dat het tactiekonderwijs vaak beperkt blijft tot "enkel het reproduceren van de juiste doctrinetermen", wat ernstige gevolgen kan hebben voor de krijgsmacht en dus voor ons land. In hun woorden "Het risico is dat we door tactische intellectuele uitholling gevechten niet meer (kunnen) winnen, zelfs als wij het materieel, de doctrine en de mensen ervoor zouden hebben". Zij pleiten ervoor (veel) extra tijd in te ruimen voor lessen tactiek en de noodzakelijk training om ervoor te zorgen dat officieren het militaire vak (weer) in de vingers krijgen.

Hun pleidooi ging niet ongemerkt voorbij. Zelfs in de Tweede Kamer kwam het ter sprake en werd er een vraag over aan de minister gesteld. Tijdens een commissiedebat over taakspecialisatie maakte Kamerlid Derk Boswijk namelijk een zijsprong naar het artikel van Soldaat en Tuinman. Hij eindigde met de vraag "Heeft de minister kennisgenomen van dit artikel en onderschrijft zij de conclusie? Of, nog concreter, welke lessen trekken wij uit de oorlog in Oekraïne en hoe hebben die geleid tot daadwerkelijke aanpassingen of aanvullingen in de opleiding van onze officieren?"
Minister Ollongren beantwoordde de vraag van de heer Boswijk met een brij aan woorden (268 om precies te zijn in het conceptverslag). In haar antwoord zat op zich niets onjuist, maar ze gaf ook geen direct antwoord op de gestelde vraag. Zo zei zij onder andere "Ik vind het heel goed dat de Militaire Spectator überhaupt bestaat" en "In de wijze waarop mensen bij ons worden getraind, wordt er juist heel erg gekeken naar de realiteit." De inhoud van haar antwoord was met andere woorden op zich goed, maar het was niet het goede antwoord.

Het antwoord was bovendien risicomijdend, zoals zo vaak in de Nederlandse politiek. Iedereen met een beetje gezond verstand en inhoudelijke kennis van de huidige officiersopleidingen weet dat Soldaat en Tuinman de spijker op de kop hebben geslagen en dat er iets grondig mis is met de militair specifieke opleiding en training van aspirant-officieren. Alleen is het in politiek Den Haag moeilijk om zoiets toe te geven, tenzij er heel veel politieke druk op staat, is men bereid het boetekleed aan te trekken en 'sorry' te zeggen. Kijk maar naar onze minister-president. Daar schieten we echter niets mee op, ook omdat het uitspreken van verontschuldigingen zelden direct leidt tot verbeteringen, zie Groningen.
Echter, een mogelijke vijand wacht echt niet tot onze politieke en ambtelijke leiding na veel aandringen heeft geconstateerd dat er iets veranderd moet worden, waarna er een commissie (of meer dan één) wordt gevormd om het probleem te bestuderen en vervolgens met mogelijke oplossingen te komen, die ook nog eens acceptabel moeten zijn in de politieke realiteit van de dag. In de geopolitieke realiteit van die dagen zullen dan de broodnodige extra lessen tactiek in het Russisch of Chinees worden gegeven!

Verder in dit nummer
Op de vorige bladzijde besprak Jan van den Berg onder de titel **110 jaar militaire inlichtingendienst** het boek Onbekend en Onderscheidend, De geheime geschiedenis van de MIVD van Bob de Graaff. Op de bladzijden 4 - 6 treft u een bijdrage aan van de voorzitter van de KNVOL, luitenant-generaal b.d. Peter Striek. In **To tank or not to tank** analyseert hij de mogelijke richtingen van en verdedigingsmogelijkheden tegen een Russisch Offensief in Oekraïne. Op bladzijde 7 staat het eerste deel van het **Defensienieuws**. Het tweede deel staat op bladzijde 19. Op de bladzijden 8 en 9 bespreekt onze columnist Kees Homan **De Wagnergroep: het Russisch Zwitsers zakmes**. In zijn bijdrage aan dit nummer op de bladzijden 10 – 13 behandelt Tjeerdjan Nieuwenhuis een kwestie uit de jaren zestig van de vorige eeuw die opnieuw actueel is geworden in **Escalatiemanagement in een nucleaire context**. De column van László Marácz kunt u vinden op de bladzijden 14 en 15. Is er sprake van **Een nieuwe Europese orde?**, vraagt hij zich af. Ten slotte kunt u op de bladzijden 16 – 18 een bijdrage van uw hoofdredacteur lezen. Hij gaat terug naar **Tachtig jaar geleden in Oekraïne**, want **De Duitsers houden de Russen (voorlopig)** daar **tegen** in de eerste maanden van 1943.

Foto voorpagina: Een Challenger 2 tank tijdens een zgn. Tankfest op het terrein van het Tank Museum in Bovington (UK).
Foto: Wikimedia Commons, Alan Wilson

Het colofon kunt u vinden op https://onsleger.nl/armex_ons_leger_magazine/

To tank or not to tank

Peter Striek, luitenant-generaal der Artillerie b.d., Voorzitter Koninklijke Nederlandse Vereniging Ons Leger

In januari van dit jaar 2023 verzocht president Zelenski nogmaals aan Europa en de Verenigde Staten om moderne tanks aan Oekraïne te leveren om een mogelijk nieuw Russisch offensief te weerstaan.

In praatprogramma's en kranten werden we bedolven met informatie en kennis over vooral de Leopard 2 tank. Opnieuw bleken de meesten van de defensiedeskundigen niet deskundig te zijn. Maar er verschenen ook artikelen in de media met basiskennis over gevechtsvoertuigen die geen tanks zijn en over kenmerken en capaciteiten van de moderne tank.

In praatprogramma's en kranten werden we bedolven met informatie en kennis over vooral de Leopard 2 tank. Foto: Flickr, Canadian Army

Offensief en defensief

Om verwarring te voorkomen in de discussie over offensieve en defensieve wapens, het volgende. Op strategisch niveau voert Rusland het offensief - teneinde Oekraïne te veroveren. Omdat Oekraïne het zelfbeschikkingsrecht heeft zich te verdedigen tegen zo'n offensief, voert Oekraïne het defensief. Tijdens het voeren van het defensief worden verdedigende, vertragende en aanvallende gevechten gevoerd die zijn gericht op het herstellen van de *status quo ante bellum* (de situatie zoals die voor het conflict bestond).
Onze minister van Defensie hoeft zich dus niet ongerust te maken dat door ons geleverde wapens offensief zullen worden gebruikt, want 'we' voeren immers het defensief. Die wapens zullen wel een rol spelen in verdedigende en vertragende gevechten maar ook in aanvallende gevechten.

Over aantallen tanks ontstaan ook interessante discussies. Hoeveel tanks zouden er nodig zijn om een te verwachten Russisch offensief te weerstaan? Op 21 februari 2023 sloot ik dit artikel af waarin ik de situatie in Oekraïne als volgt beschreef.

Vertragend gevecht

In het noorden deelt Oekraïne met Belarus een grens van ongeveer 1.000 km. De grens met Rusland in het oosten is ongeveer 2.000 km inbegrepen de huidige voorste lijn van de Russische troepen. We weten nog niet wanneer, waar, op hoeveel plaatsen en met hoeveel gevechtskracht de agressor een nieuw offensief zal starten. Dat zal het overgrote deel van de Oekraïense landmacht langs de genoemde grenzen 'binden'.
Pas als het Russische offensief van start gaat, zal duidelijk worden waar de Russen hun zwaartepunt leggen. Oekraïne zou daar flexibel op moeten reageren door daar in eerste instantie het vertragend gevecht te voeren. Dat wil zeggen dat ze langzaam terrein prijs geven naar goed voorbereide verdedigende opstellingen in de diepte. Tijdens dit beweeglijk gevoerde gevecht kunnen er wel gevechtsverliezen aan de tegenpartij worden opgelegd, maar er moet vooral tijd worden gewonnen om eigen eenheden in de gelegenheid te stellen in de diepte het verdedigende gevecht te voeren en geplande offensieve acties uit te voeren.

Op strategisch niveau voert Rusland het offensief teneinde Oekraïne te veroveren

Het vertragend gevecht leent zich bij uitstek voor verkenningseenheden en tanks. Indien de Russen al op korte termijn een offensief inzetten, zal Oekraïne die vertragende gevechten met eigen tanks moeten voeren omdat de tanks uit de VS en West-Europa dan nog niet inzetbaar zullen zijn.
Verder in de diepte moet over voldoende reserve-eenheden beschikt kunnen worden om op de juiste locatie de Russische aanval te stoppen en onder meer met tegenaanvallen het verloren terrein terug te winnen.
Hierbij heeft Oekraïne het voordeel dat haar militairen het terrein kennen en vooraf kunnen conditioneren om de vertragende, verdedigende en aanvallende gevechten met succes uit te kunnen voeren. Dat bepaalt ook de samenstelling van de eenheden die de aanvallende gevechten gaan uitvoeren. Er zal dan altijd voor een mix van pantserinfanterie en tanks worden gekozen; soms pantserinfanteriezwaar en soms tankzwaar. Hierbij gaat het niet om een enkele tank aan een eenheid toe te voegen maar om een tankeenheid.

Oekraïense M-84 tank. Het vertragend gevecht leent zich bij uitstek voor verkenningseenheden en tanks.
Foto: Wikimedia Commons, Ministry of Defense of Ukraine

Tankeenheden

De kleinste tankeenheid bestaat uit een peloton met vier tanks. Zij zijn getraind om samen het gevecht te kunnen voeren. Uitgaande van vier tankpelotons per eskadron bestaat dat eskadron dan uit achttien tanks (inclusief de tanks voor de commandant en zijn plaatsvervanger). Drie eskadrons vormen samen een tankbataljon met 56 tanks.
In een eenheid van brigadegrootte (twee pantserinfanteriebataljons en één tankbataljon) kan de commandant dan zijn tanks 'verdelen' over de twee pantserinfanteriebataljons en een reserve formeren om te kunnen reageren op het verloop van het gevecht.
Met dit min of meer rekenkundig model kunnen we zien hoe de ter beschikking gestelde tanks zouden kunnen worden ingezet.

Met de door de VS toegezegde Abrams tanks (31 stuks) kunnen twee eskadrons worden geformeerd. Samen met een Oekraïens pantserinfanteriebataljon en een 'Bradley-bataljon van de Amerikanen' kan dan een reserve-eenheid van brigadegrootte worden geformeerd.

Vervolgens kan met de veertien Challenger 2 tanks van het VK, een eskadron worden geformeerd. Samen met de Leopards 2 uit Noorwegen (acht), Denemarken (zes) en Portugal (vier) zou een tweede reservebrigade met een tankbataljon van twee eskadrons en twee pantserinfanteriebataljons kunnen worden geformeerd.

Duitsland, Polen en Finland zouden elk een eskadron Leopard 2 (veertien tanks) ter beschikking willen stellen die tot één bataljon zouden kunnen worden geformeerd voor een derde reservebrigade (inclusief het Duitse pantserinfanteriegevechtsvoertuig Marder).

Spanje en Griekenland zouden samen ook een zwaar tankbataljon (56 tanks) Leopard 2 kunnen leveren voor een vierde brigade.

Kortom, met de Amerikaanse en Europese bijdrage van moderne tanks (ongeveer 160) zou Oekraïne vier eenheden van brigadegrootte in de diepte kunnen opstellen met pantserinfanterie- en tankeenheden om tegen een Russisch offensief ingezet te kunnen worden.

Zuid van de Dnjepr

Zoals gezegd, moeten de Oekraïense eenheden die nu in voorste lijn de verdediging vormen wel standhouden zolang zij niet in het Russische zwaartepunt zitten. Dat zijn bij voorbeeld de eenheden west van de rivier de Dnjepr tussen Cherson en Zaporozja. De Russen willen waarschijnlijk alleen het terrein zuid van de Dnjepr, inbegrepen Marioepol, in eigen hand houden / krijgen (toegang naar de Krim en de Zee van Azov).

Mogelijke Russische offensieven

Een Russisch offensief vanuit Donetsk over een afstand van ongeveer honderd km zuid van Dnjepropetrovsk richting de Dnjepr in de omgeving van Zaporozja zou mogelijk kunnen zijn om daarna te verdedigen langs de Dnjepr. Om zo'n aanval zuid van Dnjepropetrovsk te stoppen, zou Oekraïne noord van Dnjepropetrovsk een reserve van brigadegrootte gereed moeten houden om een tegenaanval op de flank van de Russen uit te kunnen voeren.

Een Russisch offensief vanuit Rusland in zuidwestelijke richting zuid van Charkov met opnieuw de Dnjepr als aanvalsdoel, maar nu noord van Dnjepropetrovsk, zou de hevige gevechten rond Bahmoet en Slovansk 'links' laten liggen en Oekraïense eenheden kunnen insluiten. Daarom is het gereedhouden van een tweede Oekraïense reserve van brigadegrootte noord van Dnjepropetrovsk nodig.

Een Russisch offensief vanuit Rusland in zuidelijke en daarna zuidwestelijke richting, richting de Dnjepr noord van Kiev in combinatie met een offensief vanuit Rusland noord van Charkov in westelijke richting moet niet worden uitgesloten. Daar zal dan ook in eerste instantie een verdediging langs de buitengrenzen gevoerd moeten worden gevolgd door vertragende gevechten gevolgd door een tegenaanval met een of twee eenheden van brigadegrootte die noord en zuid van Kiev gereed worden gehouden.

Met de vier beschreven aanvallen van de Russen beogen zij een stevige verdedigingslijn langs de Dnjepr in te richten en in ieder geval Kiev in het oosten te omsluiten. In deze situatie wil Poetin wellicht onderhandelen over een staakt-het-vuren en een demarcatielijn die de rivier de Dnjepr biedt.

Met de door de VS toegezegde Abrams tanks (31 stuks) kunnen twee eskadrons worden geformeerd. Foto: Wikimedia Commons, staff sgt Mark Patton

Met de veertien Challenger 2 tanks van het VK kan een eskadron worden geformeerd. Foto: Wikimedia Commons, Capt Shane Charles

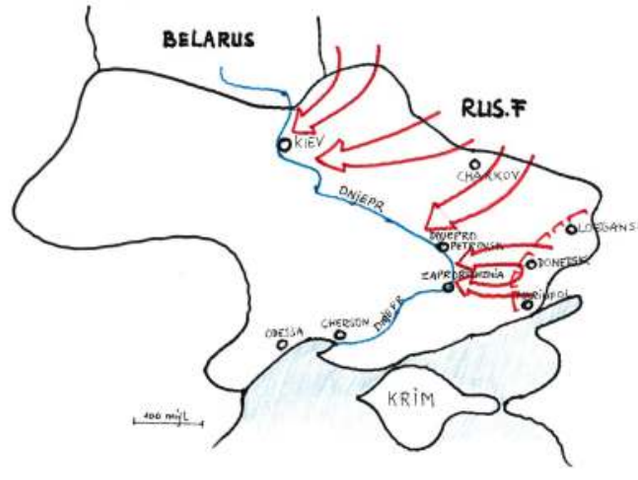

Mogelijke richtingen van Russische offensieven.

Oekraïense verdediging

Als we een offensief vanuit Belarus buiten beschouwing laten, zou de Oekraïense landmacht met het slim positioneren van reserves met tankeenheden in staat moeten zijn meerdere Russische aanvallen te stoppen. Het voordeel van Oekraïne is dat de gevechten op eigen grondgebied plaats vinden waar men zich goed kan voorbereiden.
Indien Oekraïne de Russische aanvallen goed weet te pareren en meer tijd te winnen, kunnen extra versterkingen uit het Westen (waaronder gereviseerde Leopard I tanks) tegen de zomer worden ingezet.
Een nadeel is dat Oekraïne niet kan beschikken over voldoende gevechtsvliegtuigen om zowel de eigen troepen in de voorste lijn te ondersteunen (*close air support*) als plaatselijk een luchtoverwicht op te bouwen.
De Russen zijn daar wel toe in staat want de luchtverdedigingsmiddelen aan de zijde van Oekraïne zullen niet kunnen voorkomen dat het luchtruim boven Oekraïne potdicht wordt voor Russische vliegtuigen.

Oekraïne kan geen optimaal gebruik maken van een operatietoneel dat zich uitstrekt over het Russisch grondgebied. Omdat veel wapensystemen aan Oekraïne ter beschikking zijn gesteld onder de voorwaarde dat ze niet gebruikt zullen worden op doelen in Rusland, kunnen vijandelijke reserves en logistieke eenheden in Rusland niet met die wapensystemen worden aangevallen.
In het geschetste scenario ben ik ervan uitgegaan dat de Russen niet in staat zullen zijn om geheel Oekraïne te veroveren. De Donbas en het gebied zuid van Zaporozja en Marioepol stelt in ieder geval de Krim en de kust van de zee van Azov veilig. Dit lijkt prioriteit één voor Rusland te zijn. Maar daarmee hebben ze de oorlog niet gewonnen.

Oekraïense doelen

Oekraïne gaat er nog steeds vanuit dat de *status quo ante bellum* hersteld moet worden en ook de Krim weer terug gegeven moet worden aan Oekraïne.
Daarvoor zullen nog veel meer militaire en burgerslachtoffers vallen en er zullen nog meer steden en dorpen en essentiële infrastructuur worden vernietigd.
De toegezegde versterkingen (vooral de tanks) zullen op zijn vroegst pas vanaf mei ingezet kunnen worden. Bovendien kunnen de NAVO-landen en andere West-Europese landen niet blijven doorgaan met militaire steun. Daarbij zullen ook de effecten van de opgelegde sancties aan Rusland een belangrijke rol spelen bij de steun voor Oekraïne onder de bevolking van West-Europa, de VS en Canada.

Tot slot

Hoe dan ook, op de lange termijn zal zowel Oekraïne als Rusland niet kunnen winnen. Misschien ook omdat de West-Europese bondgenoten van de NAVO hun defensie niet op orde hadden waardoor Poetin een kans zag om het opdringerige Westen te stoppen.

Een SU-25 'Frogfoot' grondaanvalsvliegtuig van de Oekraïense Luchtmacht. Oekraïne heeft onvoldoende gevechtsvliegtuigen om de eigen troepen in de voorste lijn te ondersteunen. Foto: Wikimedia Commons, Dima Sergienko

*Russische T-80U tanks in de aanval. Een Russisch offensief vanuit Donetsk de Dnjepr in de omgeving van Zaporozja zou mogelijk kunnen zijn.
Foto: Wikimedia Commons, Ministry of Defence of the Russian Federation*

*Russische artillerie brengt vuur uit. Een mogelijk Russisch offensief wordt gelanceerd vanuit Rusland in zuidwestelijke richting zuid van Charkov.
Foto: Wikimedia Commons, Ministry of Defence of the Russian Federation*

Russische BMP-infanteriegevechtsvoertuigen tijdens een opmars. De Russen kunnen vanuit Rusland in zuidelijke en daarna zuidwestelijke richting, richting de Dnjepr noord van Kiev aanvallen. Foto: Wikimedia Commons, Nemo5576

Op de lange termijn zal zowel Oekraïne als Rusland niet kunnen winnen

Defensienieuws

Kolonel b.d. drs. A.E. de Rooij

Russisch leger test nieuwe pantserwielvoertuigen voor de infanterie

Het Russische leger voert momenteel een testprogramma uit voor de K-16 en K-17 gevechtsvoertuigen. Dit programma duurt nog de rest van dit jaar. Beide voertuigen zijn gebaseerd op het Bumerang pantserwielvoertuig, dat overeenkomsten vertoont met de Amerikaanse Stryker. Het betreft het pantserpersoneelsvoertuig K-16, dat bewapend is met een op afstand bediende zware mitrailleur (12,7mm) en het infanteriegevechtsvoertuig K-17, voorzien van een op afstand bediend 30mm snelvuurkanon en twee lanceerinstallaties voor Kornet antitankraketten aan beide zijden van de toren. Ook andere versies van de Bumerang zijn voorzien, zoals een voertuig voor commandovoering, een voor gewondenvervoer, een verkenner, een antitankvoertuig en een variant voor luchtverdediging.
De circa 22 ton wegende Bumerang is amfibisch en kan op land een snelheid ontwikkelen van honderd km/u dankzij een 450 pk dieselmotor. De bepantsering zou het voertuig niet alleen beschermen tegen 7,62mm projectielen en scherven, maar ook tegen antitankraketten. De Bumerang wordt gezien als opvolger van de oude pantserwielvoertuigen van de BTR-familie.

Bron: Army Recognition

Een Bumerang infanteriegevechtsvoertuig tijdens de Armiya 2020 exhibitie. Foto: Wikimedia Commons, Kirill Borisenko

Denemarken en Nederland verwerven Israëlische artilleriesystemen

Begin maart werd bekend dat Denemarken twee artilleriesystemen gaat aanschaffen van het Israëlische bedrijf Elbit Systems. Voor een bedrag van in totaal US $ 252 miljoen worden de komende twee tot drie jaar ATMOS (Autonomous Truck Mounted Howitzer) houwitsers en PULS (Precise and Universal Launch System) raketartilleriesystemen verworven. Hiermee zullen één afdeling houwitsers en twee batterijen raketartillerie worden uitgerust. Begin april kondigde vervolgens Nederland aan ook het PULS-systeem aan te schaffen voor de Koninklijke Landmacht. Ons land krijgt twintig systemen waarvan de eerste eind dit jaar instromen. Deze zijn in principe bedoeld voor opleiding en training, maar kunnen zo nodig operationeel worden ingezet. De overige systemen volgen in 2025 en 2026.
Bovendien heeft ook Duitsland interesse getoond in het PULS-systeem.

ATMOS is een 155mm houwitser met een schietbuis van 52 kalibers geplaatst op een gepantserde vrachtauto. De houwitser heeft een maximaal bereik van veertig km met standaardprojectielen. Dit bereik is groter bij gebruik van raket-aangedreven munitie.
PULS kan zowel ongeleide als geleide raketten afvuren. De raketten hebben een bereik van twaalf tot driehonderd km. De PULS-lanceerinrichting kan op elk rups- of wielonderstel worden geplaatst, zoals de Scania Gryphus vrachtauto. In vergelijking met het Amerikaanse HIMARS-systeem kan PULS meer raketten meevoeren. Ook is het systeem in principe geschikt om in Europa geproduceerde munitie af te vuren.

Bronnen: Army Recognition, Defensie

De SH-15 houwitser tentoongesteld in Pakistan. Foto: Trishul

Ethiopië beschikt over tientallen Chinese houwitsers op vrachtwagenonderstel

Afgelopen januari bleek uit foto's van een oefening die Ethiopië samen met China heeft gehouden, dat het land tientallen Chinese SH15 houwitsers gemonteerd op vrachtwagens heeft aangeschaft.
Satellietbeelden lieten zien dat tijdens de oefening 32 houwitsers op een vliegbasis tientallen kilometers ten zuiden van de hoofdstad Addis Abeba in vier rijen stonden opgesteld.
De SH15 is de exportvariant van de PCL-181 houwitser van het Chinese Volksbevrijdingsleger. De vuurmond wordt geproduceerd door het Chinese staatsbedrijf Norinco en heeft een kaliber van 155mm en een schietbuis van 52 kalibers. Hiermee kunnen raket-aangedreven projectielen tot 50 km afstand worden afgevuurd. De houwitser heeft een semi-automatische laadinrichting en elk voertuig beschikt over 27 granaten.
Het 6x6 voertuig waarop de houwitser is gemonteerd, heeft een speciale ophanging voor een vergrote terreinvaardigheid. In totaal weegt de combinatie van houwitser en voertuig 25 ton, waardoor vervoer in vrachtvliegtuigen mogelijk is.

Bronnen: The Defense Post, Wikpedia

Een PULS-systeem tijdens een verplaatsing. Foto: Elbit Systems

Een ATMOS 155mm houwitser. Foto: Wikimedia Commons, Rowielip

Column

De Wagnergroep: het Russisch Zwitsers zakmes

Mr. drs. C. Homan

In het begin van deze eeuw trok de inhuur van private militaire bedrijven ('private military companies', PMC's) veel aandacht. Hoewel huurlingen al eeuwen bestaan, worden particuliere militaire bedrijven meestal gezien als een fenomeen van na de Koude Oorlog. Zo waren er zo'n 170.000 civiele contractanten werkzaam in Irak. PMC's zijn leveranciers geworden van een groot aantal militaire en aan veiligheid gerelateerde diensten. Ons land maakte in Afghanistan als deelnemer aan de ISAF-operatie ook gebruik van PMC's, zoals voor de aanvoer van voedsel en brandstof.

De Russische Wagnergroep is vooral bekend en berucht geworden vanwege haar gevechtsoperaties in Oekraïne. Dit onder andere vanwege haar meedogenloos optreden, mensenrechtenschendingen, rekrutering van gevangenen en onenigheid met de Russische militaire top, onder meer over onvoldoende munitie en luchtverdediging.

Aan het hoofd van de Wagnergroep staat Jevgeni Prigozhin. Hij is een Russische oligarch met relaties uit het verleden met de georganiseerde misdaad, banden met Vladimir Poetin en een gevarieerde portefeuille aan zakelijke belangen, waarvan er vele verbonden zijn met de mijnbouwsector.

De Wagnergroep vertoont kenmerken van een semi-staatsveiligheidsmacht, die Moskou beschouwt als de 'punt van de speer' van instrumenten voor het buitenlands beleid. Moskou gebruikt Wagner om democratieën uit te dagen en te ondermijnen, illiberale regimes te ondersteunen en te isoleren en deals te sluiten om de middelen van klanten te exploiteren ten behoeve van de Russische staat en oligarchen. Wagner geeft weinig om het bevorderen van stabiliteit en respect voor de rechtsstaat of democratie. Belangrijker nog is dat het Moskou de façade van 'plausibele ontkenning' biedt.

Een vlag met een embleem van de Wagnergroep.
Afbeelding: Wikimedia Commons

Gereedschapskist

De Wagnergroep maakt onder meer deel uit van het buitenlands beleid van Rusland. Wagner heeft in Afrika uitbuitingsrelaties met meerdere regeringen, zoals personeel voor militaire en veiligheidsdiensten in ruil voor mijnbouwconcessies en politieke toegang. De activiteiten van de Wagnergroep kenmerken zich door weinig transparante en manipulatieve contracten, desinformatiecampagnes, verkiezingsbemoeienis en ernstige mensenrechtenschendingen. Bovendien hinderen Wagner-huurlingen in Afrika de uitvoering van het werk van de VN op het gebied van vredeshandhaving en humanitaire hulp.

Particuliere militaire bedrijven worden meestal gezien als een fenomeen van na de Koude Oorlog

Niet alleen heeft Wagner nauwe banden met het Kremlin, maar de organisatie is tevens onderdeel van een complex netwerk van zakelijke entiteiten en lege bedrijven. Zij maakt deel uit van Prigozhin's commercieel rijk. Activiteiten omvatten naast gevechtsoperaties ook informatieoperaties, training, logistieke ondersteuning, wapenleveranties, etc. De diversiteit aan diensten die de Wagnergroep aanbiedt, heeft geleid tot het etiket 'Russisch Zwitsers Legerzakmes'.
De eerste publieke activiteiten van de Wagnergroep gaan terug tot de Russische annexatie van de Krim in 2014. Kort daarna dook Wagner ook op in de Donbas-regio in Oost-Oekraïne.

Afrika

Minder bekend is dat de Wagnergroep wereldwijd actief is in niet minder dan 28 landen, waaronder Mexico, Syrië en Venezuela. Sinds 2016 heeft Wagner in ten minste achttien Afrikaanse staten activiteiten ontplooid. De ineenstorting van de Sovjet-Unie leidde tot snelle terugtrekking van de Russen uit Afrikaanse landen. Het laatste decennium is Rusland echter teruggekeerd naar Afrika. Tussen 2015 en 2019 tekende het land negentien militaire samenwerkingsovereenkomsten met Afrikaanse regeringen, meestal gerelateerd aan de verkoop van wapens.

De diversiteit aan diensten die de Wagnergroep aanbiedt, heeft geleid tot het etiket 'Russisch Zwitsers Legerzakmes'.
Foto: Wikimedia Commons, Jonas Bergsten

Naast Russische geopolitieke doelen in Afrika is de Wagnergroep tevens een cruciaal instrument voor Prigozhin om zijn persoonlijke en economische ambities na te streven. Enkele voorbeelden van landen met Wagneractiviteiten zijn Libië, Soedan, de Centraal Afrikaanse Republiek, Mozambique en Mali.

Libië
In Libië heeft de Wagnergroep zich in 2019 aangesloten bij de steun van het Kremlin aan Generaal Khalifa Haftar's Libische Nationale Leger (LNA) en de bredere geopolitieke ambities van Moskou door haar invloed uit te breiden en toegang te verkrijgen tot de zuidelijke Middellandse Zee wat de zuidelijke flank van de NAVO in gevaar brengt. Deel van de strategie van Wagner omvatte bezetting van de olievelden om de verkoop van olie te blokkeren die de tegenstanders van de LNA zou kunnen helpen te financieren.

Soedan
De Wagnergroep kwam in Soedan aan tegen eind 2017. In ruil voor concessies op het gebied van grondstoffen, verschafte Wagner de toenmalige president, al-Bashir, diensten als informatie operaties, militaire en politietraining, en het vervoer van wapens. Sinds de staatsgreep in 2019 is Wagner in Soedan gebleven om de Prigozhin's bedrijfsbelangen in de goudmijnen te beschermen en door te gaan met het verspreiden van desinformatie.

Centraal Afrikaanse Republiek (CAR)
De Centraal Afrikaanse Republiek (CAR) maakt ook deel uit van een geopolitiek spel tussen Rusland en het Westen. Rusland heeft in 2017 zo'n 175 trainers gezonden, waaronder personeel van Wagner. Rusland zorgt voor onderwijs, desinformatie met een Russisch perspectief en huurlingen om regeringen in het zadel te houden. Dit In ruil voor grondstoffen en steun in de VN-Veiligheidsraad.

De Russen profiteren van een golf van afkeer tegen de voormalige kolonisator Frankrijk, die desinteresse voor het lot van de Afrikanen en racisme wordt verweten. Campagne wordt op tal van vlakken gevoerd: op sociale media, in colleges op de universiteit en in oorlogsfilms waarin de Russen de helden zijn en westerlingen de slechteriken.

Mali
Mali is het land van de meest recente activiteiten van Wagner. De groep arriveerde in Mali in 2022 waar binnen korte tijd twee staatsgrepen hadden plaatsgevonden. De politieke onrust in Mali en de deal die de regering met Wagner sloot, is een gevolg van de toenemende niveau van Islamitisch geweld en het aanzwellen van het anti-Franse sentiment in Mali en de Sahel. De Fransen hebben zich dan ook, evenals de EU-trainingsmissie, teruggetrokken.

Kolonel Assimi Goïta, de leider van de staatsgreep en huidig president van Mali's overgangsregering ziet Wagner als een cruciaal alternatief gezien de brede veroordeling van het Westen van de staatsgrepen.
Wagner verschaft ook veiligheid voor de politieke elites en traint het leger. In ruil hiervoor krijgt ze toegang tot geologische exploratie en mijnbouwrechten.

Mozambique
De activiteiten van de Wagnergroep sinds 2019 in Mozambique tegen de al-Shaba opstandelingen waren echter van korte duur. Dit was grotendeels te wijten aan de slechte voorbereiding, gebrek aan surveillance vanuit de lucht en de verslechterende relaties met de lokale strijdkrachten. Wagner telde al snel slachtoffers en trok zich voor het einde van 2019 terug.

Het bovenstaande is illustratief voor de activiteiten van Wagner in verschillende Afrikaanse staten.

Tot slot
Het belangrijkste doel van Rusland in Afrika is het ondermijnen van het democratisch proces in Afrikaanse landen.
Wat kan het Westen hier tegenover stellen? Het kan naast het accentueren van het falen van Wagner in Mozambique, Russische desinformatie in Mali aanpakken, landen die partner zijn van de Wagnergroep sanctioneren, schendingen van mensenrechten publiceren, terrorisme evenals door de Verenigde Staten op de EU-lijst plaatsen, investeren in de opbouw van capaciteiten voor veiligheidstroepen en legale opties overwegen om de strijdkrachten van Wagner verantwoordelijk te stellen voor wreedheden. Zonder tegenacties dreigt het Westen de slag om Afrika te verliezen!

De Wagnergroep is wereldwijd actief in niet minder dan 28 landen

Aan het hoofd van de Wagnergroep staat Prigozhin.
Foto: Wikimedia Commons, FBI, Field Office: Washington D.C.

Wagner levert in Afrika personeel voor militaire en veiligheidsdiensten in ruil voor mijnbouwconcessies. Foto: Wikimedia Commons, Alexandra Pugachevsky

In de Centraal Afrikaanse Republiek levert Wagner huurlingen om de regering in het zadel te houden. Foto: Wikimedia Commons, Clément Di Roma-VOA

Zonder tegenacties dreigt het Westen de slag om Afrika te verliezen!

Escalatiemanagement in een nucleaire context

Tjeerdjan Nieuwenhuis

De oorlog in Oekraïne heeft al vanaf dag één het potentieel om te escaleren tot een nucleaire crisis. Niet alleen worden van Russische kant veelvuldig openlijke nucleaire dreigementen geuit, maar ook het Westen draagt hier zijn steentje aan bij met een nucleaire oefening afgelopen najaar, of door een B-52 bommenwerper op Sint-Petersburg af te laten vliegen maart 2023.[1] Hoewel er op het moment van schrijven geen directe aanleiding voor de betrokken partijen is om te grijpen naar kernwapens, kan verslechtering van de oorlogssituatie het onmogelijke mogelijk maken. Het is daarom niet geheel onzinnig om stil te staan bij het vermogen van actoren om een nucleair conflict beperkt te houden en de vraag of dat überhaupt mogelijk is.

Het was exact deze vraag die de Kennedy-regering ook had bij haar aantreden in 1961. Tot dan toe hadden de Verenigde Staten hun afschrikkingsbeleid gebaseerd op de dreiging van een totale nucleaire oorlog bij Sovjet-Russische agressie. Algemene kritiek op dit afschrikkingsbeleid was dat het geloofwaardigheid ontbeerde voor crisissituaties die geen massale nucleaire aanval op de Sovjet-Unie rechtvaardigden. Kennedy was daarom voornemens een meer flexibele afschrikkingspolitiek in te voeren die de Verenigde Staten zouden moeten voorzien van proportionele vergeldingsopties in een geweldsdadig treffen met de Sovjet-Unie, bijvoorbeeld in West-Europa.

Tijdens de oorlog in Oekraïne worden van Russische kant veelvuldig openlijke nucleaire dreigementen geuit.
Foto: Wikimedia Commons, the Presidential Press and Information Office

De eerste voorzet voor dit nieuwe afschrikkingsbeleid werd halverwege 1962 geïntroduceerd door defensieminister Robert McNamara door in het bestaande nucleaire oorlogsplan, SIOP-62[2], de optie toe te voegen om stedelijke gebieden initieel te ontzien. Hiermee hoopte men niet alleen veel onnodige slachtoffers te voorkomen, maar ook om de Sovjet-Russische tegenstander te weerhouden van aanvallen op Amerikaanse steden en mogelijk te overtuigen van het nut van een staakt-het-vuren gedurende een nucleair treffen. Deze wijziging ging dus expliciet ervan uit dat een nucleair treffen middels onderhandelingen gecontroleerd beëindigd en een totale nucleaire holocaust voorkomen kon worden.

Het potentieel voor escalatiemanagement was in lijn met Thomas Schellings ideeëngoed over oorlog als een onderhandelingsproces. Belangrijk thema in zijn werk, en overigens van veel van zijn collega's aan het RAND-instituut, was de potentie om in een nucleair conflict middels impliciete en expliciete dreigementen, gericht geweld en voorbereidingen daarop de tegenstanders te dwingen tot onderhandelingen of eieren voor hun geld te laten kiezen. Schelling adviseerde de Kennedy-regering onder meer tijdens de Berlijn-crisis en leidde in 1963 een onderzoeksgroep met als doel de problemen rondom het management en de beëindiging van een conflict in een nucleaire context in kaart te brengen. Het interessante aan deze studie is dat de veel van de bevindingen en conclusies ook zestig jaar na dato nog steeds actueel zijn.

President Kennedy met minister van Defensie Robert McNamara en generaal Maxwell Taylor. Foto: Flickr, Manhhai

The Management and Termination of War

In de studie getiteld *The Management and Termination of War with the Soviet Union*, baseerde Schelling zijn onderzoek op drie prototypen van oorlogen [3]. Het eerste type behelsde een massale willekeurige verrassingsaanval van de Sovjet-Unie op de Verenigde Staten. Het tweede prototype was vergelijkbaar met het eerste, met slechts het verschil dat de Verenigde Staten preëmptief handelden op het Sovjet-Russische aanvalsplan met een gerichte aanval op nucleaire slagkracht van de Sovjet-Unie. Het derde prototype was een scenario waarin een lokale militaire crisis in West-Europa geleidelijk escaleert tot een beperkte nucleaire oorlog tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Elk scenario werd afgebroken in discrete beslissingsmomenten voor beide partijen. Op elk van deze punten beschrijft het rapport mogelijke opties die de nationale leiders op tafel hebben liggen en verklaart de genomen hypothetische beslissingen. De koers en de uitkomst van deze prototypes vormden vervolgens de basis voor kritische verhandeling, conclusies en aanbevelingen verderop in het rapport.

Omdat de eerste en tweede oorlogstypen volgens de opstellers van de studie weinig ruimte boden voor onderhandelingen of beperking zullen deze hier verder buitenschouwing worden gelaten. Het derde prototype is met het oog op het huidige conflict in Oekraïne het interessantst. Dit hypothetische scenario gaat uit van een opstand van Italiaanse communisten die met hulp van sympathisanten binnen de Italiaanse krijgsmacht de macht in Noord-Italië overnemen[4]. Deze communistische opstand krijgt hulp van de Sovjet-Unie, die hiermee hoopt een bres te kunnen slaan in de NAVO. De Verenigde Staten sturen een tweetal brigades ter ondersteuning van Rome in haar poging de opstand neer te slaan. De situatie escaleert in een regionaal conflict wanneer de Sovjet-Unie de Hongaarse luchtmacht de Italiaanse communisten te hulp laat schieten en de Italiaanse regering met succes luchtmachtbases in Hongarije aanvalt waarop Sovjet-Russische vliegtuigen en personeel zijn gestationeerd. Omdat de strijd zich dreigt uit te breiden naar het communistische deel van Europa hopen de Sovjetleiders de situatie in hun voordeel te laten doen omslaan door een aanval te lanceren op West-Duitsland in de hoop de NAVO een militaire nederlaag toe te brengen.

De Sovjet-Russische aanval is aanvankelijk zeer succesvol in het terugdringen van de NAVO, die zich tot achter de Rijn terugtrekt. Realiserende dat de conventionele troepen van de NAVO niet in staat zijn het Sovjetleger te verslaan besluit de Amerikaanse president om over te gaan tot de inzet van tactische kernwapens op het slagveld. Tegelijkertijd wordt met de Sovjet-regering gecommuniceerd dat terugtrekking van haar troepen uit Oost-Europa en vrije verkiezingen aldaar voorwaardelijk zijn voor een staakt-het-vuren. Omdat het Sovjet-Russische grondgebied niet zou worden geraakt met de beperkte inzet van tactische kernwapens hoopt Washington dat het Kremlin inbindt en eieren voor zijn geld kiest.

In het gekozen scenario kiest het Kremlin er echter voor de NAVO met gelijke munt terug te betalen. Vanaf bases in de Sovjet-Unie vuurt het middellangeafstandsraketten af op militaire doelwitten in West-Europa, gevolgd met een aanbod tot onderhandelen. Het doel van deze vergeldingsactie is een gunstiger situatie te creëren voor een wapenstilstand. Door de inzet van raketten vanaf Sovjet-Russisch grondgebied staan de Verenigde Staten echter voor een dilemma. Een aanval op deze bases zou door de Sovjetleiders hoogstwaarschijnlijk worden gezien als een grove escalatie en beantwoord worden met nucleaire beschieting op doelwitten op het Amerikaanse continent. Als de Verenigde Staten de Sovjet-Unie echter zou toestaan door te gaan met lanceringen vanaf haar grondgebied, zou dat door het Kremlin hoogstwaarschijnlijk worden beschouwd als zwaktebod en voor hen een aanmoediging zijn om juist door te gaan met raketaanvallen tegen NAVO-doelen in West-Europa.

In het scenario besluiten de Verenigde Staten de Sovjet-Unie een ultimatum te stellen: als de Sovjet-Unie niet stopt met het afvuren van middellangeafstandsraketten, volgt een beperkte nucleaire vergeldingsaanval op een zestal militaire doelen in de Sovjet-Unie. Het doel van dit dreigement is de Sovjetleiding het idee te ontnemen dat het eigen grondgebied een relatieve veilige basis biedt waarvandaan men raketten op West-Europa af kan schieten en te doen beseffen dat een oncontroleerbare nucleaire oorlog dreigt bij continuering. Een typisch voorbeeld van escaleren om te de-escaleren. De Sovjetleiding besluit zich niets aan te trekken van de Amerikaanse dreigementen en continueert het gebruik van raketten vanaf Sovjet-Russisch grondgebied. Hierop volgt een Amerikaanse nucleaire aanval op zes militaire doelen in de Sovjet-Unie. Het Kremlin vergeldt deze aanval vervolgens met een beperkte nucleaire aanval op een aantal militaire locaties in de Verenigde Staten.

Op dit punt in het conflict lijkt de situatie volledig uit de hand te lopen. Geen van beide partijen is bereid verlies te nemen of in staat de oorlog op voor hemzelf gunstige voorwaarden te beëindigen. In het scenario gaat Washington vervolgens over op de lancering van een omvangrijke *counterforce* aanval om de druk op het Kremlin te vergroten. Hierbij worden stedelijke doelwitten en commandocentra ontzien. Om niet geheel weerloos over te komen besluit de Sovjetleiding vervolgens met de overgebleven nucleaire slagkracht een soortgelijke aanval uit te voeren op de Verenigde Staten. Tegelijkertijd wordt Washington ingelicht dat de Sovjet-Unie bereid is zich terug te trekken uit Oost-Europa en af te zien van verdere strategische aanvallen op de Verenigde Staten. Het scenario eindigt met het Amerikaanse besluit om na incasseren van deze laatste Sovjet-Russische raketaanval niet verder te escaleren, mede uit angst dat in de volgende stap steden doelwit zouden kunnen worden. Bovendien is de terugtrekking van de Sovjet-Unie uit Oost-Europa voor hen een bevredigende uitkomst.

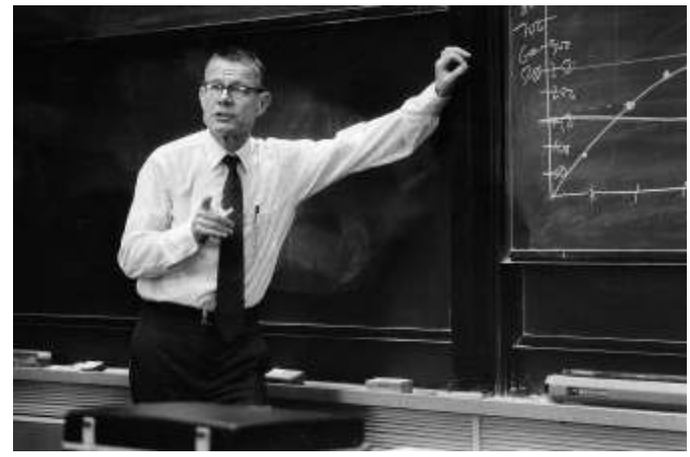

Veel van de bevindingen en conclusies van Thomas Schelling zijn ook zestig jaar na dato nog steeds actueel. Foto: Harvard Kennedy School

De Sovjet-Russische aanval is aanvankelijk zeer succesvol. Afbeelding: Wikimedia Commons, Vitaly V. Kuzmin

Het Kremlin kiest er echter voor de NAVO met gelijke munt terug te betalen

De Amerikaanse president besluit om over te gaan tot de inzet van tactische kernwapens op het slagveld.
Foto: Wikimedia Commons, US Department of Energy

Over slachtoffers wordt in het rapport niet gesproken, maar het is voor te stellen dat bovenstaand scenario West-Europa grotendeels zou verwoesten evenals de geraakte gebieden op Amerikaanse en Sovjet-Russisch grondgebied. Wat ook opvalt is de voorkeur die de bedenkers van de scenario's hebben voor de Verenigde Staten als winnaar, de Sovjet-Unie delft in elk scenario het onderspit.

Bevindingen

Bovenstaand scenario is een voorbeeld van een lokaal binnenlands conflict dat door inmenging van grootmachten escaleert tot een regionale oorlog en volledig dreigt te ontsporen op het moment dat kernwapens worden ingezet. Volgens de opstellers van de studie zal in een dergelijk conflict, waarin kernmachten tegenover elkaar staan en het nationale overleven niet direct op het spel staat, het afschrikwekkende effect van elkaars nucleaire slagkracht een dempende werking hebben op de intensiteit[5]. Deze arsenalen zullen met andere woorden het conflict in meer of mindere mate beperkt houden, zelfs bij een beperkte inzet van dergelijke wapens. Dit is niet alleen afhankelijk van het vermogen aan beide zijden om kernwapens gecontroleerd en beperkt in te zetten, maar uiteraard ook van effectieve communicatie met de tegenstander. Gemakshalve zijn de onderzoekers uitgegaan van permanent aanwezige communicatielijnen tussen Washington en het Kremlin. Dit is een manco, aangezien dit niet noodzakelijkerwijs het geval hoeft te zijn, zie de Cubacrisis. Hoe dan ook, de onderzoekers menen dat bij een geleidelijk escalerend conflict er duidelijk aanwijsbare momenten zijn waarop de strijd kan worden beëindigd, met name wanneer geen van de betrokken partijen absolute doelen nastreeft[6].

Het managen van zo'n conflict is echter een uitzonderlijk complex proces. Een van de redenen hiervoor, zo stellen de onderzoekers, is dat de doelen die door de betrokken partijen vooraf of bij aanvang van schermutselingen zijn bepaald, naarmate een conflict escaleert, opschuiven, domweg omdat de belangen die op het spel staan groter worden[7]. In het eerder geschetste scenario tracht de Sovjet-Unie het NAVO-blok alleen te verzwakken door de binnenlandse opstand in Italië te steunen, zonder het doel te hebben een directe militaire nederlaag toe te brengen aan de alliantie. Tot dit laatste ziet het zichzelf gedwongen op het moment dat gevechtshandelingen overslaan naar het grondgebied van Hongarije en de Sovjet-Russische overheersing aldaar wordt bedreigd. Vanaf dat moment gaan andere belangen spelen en verschuiven doelen, die eerste nog vrij gematigd waren, op in de richting die een overwinning op de NAVO-tegenstander voorschrijven. Dit effect gaat nog sterker spelen op het moment dat de confrontatie een nucleaire dimensie krijgt. Bij een dergelijke escalatie zal het nationale overleven op het spel komen te staan en zullen er doelen worden nagestreefd die in meer existentiële zin moeten worden geïnterpreteerd.

In de huidige Oekraïne-oorlog is het heel goed mogelijk dat er op een gegeven moment een nucleaire escalatie plaatsvindt. Hierbij kan gedacht worden aan een demonstratieve inzet van een tactisch kernwapen door de Russen op het moment dat zij dusdanig in het defensief zijn gedrongen of mogelijk zelfs van de kant van de NAVO, wanneer troepen van deze alliantie direct betrokken raken op het slagveld en onder de voet dreigen te worden gelopen. In het eerste geval is door generaal b.d. David Petraeus geopperd dat de NAVO zou moeten terugslaan door de Zwarte Zeevloot te vernietigen. Anderen hebben gewezen op het mogelijk inzetten van precisiewapens op doelen in Rusland zoals wapenarsenalen en commandocentra[8].

Bij het formuleren van dergelijke vergeldingsacties wordt gesteld dat het gevaar voor verdere escalatie vrij gering is. Het is in een dergelijke situatie echter twijfelachtig of het Kremlin zal de-escaleren en niet zou willen overgaan op een grootschaligere vergelding met nucleaire middelen op bijvoorbeeld NAVO-doelen in West-Europa. De vernietiging van de Zwarte Zeevloot of commandocentra, met name als deze een rol hebben in de nucleaire afschrikking, zijn directe aanvallen op het Russisch grondgebied en zullen naar alle waarschijnlijkheid als vrij existentieel worden ervaren. Hoogstwaarschijnlijk kunnen de machthebbers in het Kremlin dergelijke aanvallen moeilijk onbeantwoord laten of automatisch reden laten zijn om een staakt-het-vuren na te streven. Ditzelfde kan natuurlijk ook voor het NAVO-blok gelden. Met andere woorden, elke trede op de escalatieladder voedt het escalatieproces. Bij elke trede komen grotere belangen op het spel te staan, worden omvangrijkere doelstellingen nagestreefd en groeit het verlangen om te winnen en niet te verliezen. Het is daarom vrijwel ondenkbaar dat een betrokken partij de handdoek in de ring gooit, met name op het moment dat het nog mid-

Een Sovjet-onderzeeboot met ballistische raketten van de 'Hotel'-klasse. De Sovjetleiding besluit met de overgebleven nucleaire slagkracht een aanval uit te voeren op de Verenigde Staten.

Telex van de zgn. Hot Line tussen Washington en Moskou. De onderzoekers zijn uitgegaan van permanent aanwezige communicatielijnen tussen het Witte Huis en het Kremlin. Foto: Wikimedia Commons, Jim Kuhn

Lancering van een Iskander raket. In de huidige Oekraïne-oorlog is het heel goed mogelijk dat er op een gegeven moment een nucleaire escalatie plaatsvindt. Foto: Wikimedia Commons, Konstantin Alysh

delen heeft om te escaleren en kansen ziet om de situatie in positieve zin in eigen voordeel te doen keren. In het eerder geschetste scenario is dit ook het geval.

In dit verband heeft de historicus Richard Smoke gewezen op het fenomeen dat hoe groter de destructie die is toegebracht door de tegenstander, des te groter het verlangen om hieraan recht te doen, bijvoorbeeld door een onvoorwaardelijke overgave te eisen[9]. De vernietiging die Duitsland toebracht aan België en Frankrijk tijdens de Eerste Wereldoorlog was een belangrijke reden voor de Franse en Britse regeringen om geen compromisvrede met Duitsland te sluiten. Escalatie die gepaard gaat met grotere destructie kan dus de ambitie aan beide zijden om het gevecht te intensiveren vergroten en dus ook het gat vergroten tussen wat de ene partij acceptabel acht en de andere eist. De onderzoekers van de eerder genoemde studie onderschrijven dit fenomeen. Zij wijzen in dit verband op de mogelijkheid dat in een snel escalerende oorlog geweldsopties die eerder als barbaars werden beschouwd, als redelijk kunnen worden aangemerkt door een veranderend waardensysteem[10].

Tot slot maken de onderzoekers nog een terechte opmerking over het verschil tussen escalatie in een conventioneel conflict en een conflict waarbij in beperkte of in grotere mate kernwapens worden ingezet[11]. In het eerste geval is er namelijk veel tijd voorhanden voor het verzamelen en analyseren van inlichtingen en het bediscussiëren van mogelijk te nemen vervolgstappen alvorens een leider tot een beslissing moet komen. In een nucleaire confrontatie zullen beslissingen in een veel kortere tijdspanne genomen moeten worden, veelal minuten en geen dagen of weken. Een intercontinentale raket of kruisraket heeft immers slechts een half uur tot een uur tijd nodig om doel te treffen. De druk die dergelijk krap tijdsbestek legt op de desbetreffende verantwoordelijken zal hoogstwaarschijnlijk een afgewogen rationele besluitvorming niet ten goede komen.

Slotbeschouwing

De studie *The Management and Termination of War with the Soviet Union* is een uitermate interessant rapport dat in de eerste plaats een goede inkijk geeft in het denken over nucleair escalatiemanagement aan het begin van de jaren zestig en daarnaast interessante inzichten oplevert voor het huidige tijdsgewricht. Sowieso is de bestudering van werk uit de Koude Oorlog met het oog op de spanningen met Rusland de moeite waard. In dit verband is het werk van historicus Fred Charles Ikle, getiteld *Every War Must End*, een aanrader[12].

De vernietiging die Duitsland toebracht aan België en Frankrijk tijdens de Eerste Wereldoorlog was een belangrijke reden voor de Franse en Britse regeringen om geen compromisvrede met Duitsland te sluiten.
Foto: Wikimedia Commons, The War Illustrated, June 1915

Schepen van de Zwarte Zeevloot in Sebastopol. . De vernietiging van de Zwarte Zeevloot is een directe aanval op het Russisch grondgebied.
Foto: Wikimedia Commons, George Chernilevsky

Bij een nucleaire escalatie zal het nationale overleven op het spel komen te staan

Lancering van een Tomahawk kruisraket. Een intercontinentale raket of kruisraket heeft slechts een half uur tot een uur tijd nodig om doel te treffen.
Foto: Wikimedia Commons, National Museum of the U.S. Navy

Eindnoten

[1] The US Air Force B-52H Stratofortress Bomber "organized" the launch of cruise missile in St. Petersburg' The Eastern Herald, 12 maart 2023. https://www.easternherald.com/2023/03/12/the-us-air-force-b-52h-stratofortress-bomber-organized-the-launch-of-cruise-missiles-in-st-petersburg/
[2] T. Nieuwenhuis, 'SIOP-62', 105, 4 *Armex* (2021) 10-13.
[3] "Net Evaluation Subcommittee, 'The Management and Termination of War with the Soviet Union,' report, 15 november 1963" https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb480/docs/doc%2011A%20war%20termination.pdf
[4] 'The Management and Termination of War with the Soviet Union,' 22-30.
[5] 'The Management and Termination of War with the Soviet Union,' 36.
[6] Idem, 36.
[7] Ibidem, 47-48.
[8] 'Petraeus: US would destroy Russia's troops if Putin uses nuclear weapons in Ukraine', *the Guardian* 2 oktober 2022. https://www.theguardian.com/world/2022/oct/02/us-russia-putin-ukraine-war-david-petraeus en K. Nederlof en J. Voorhoeve, 'Ook 'klein' kernwapen kan tot totale vernietiging leiden', *NRC* 13 februari 2023. https://www.nrc.nl/nieuws/2023/02/13/ook-klein-kernwapen-kan-tot-totale-vernietiging-leiden-2-a4156967?t=1680439920
[9] R. Smoke, *War: controlling escalation* (London 1977) 24.
[10] 'The Management and Termination of War with the Soviet Union,' 48.
[11] Ibidem, 58.
[12] F.C. Ikle, *Every War Must End* (New York 1971).

Column

Een nieuwe Europese orde?

Prof. Dr. László Marácz

Er wordt veel gespeculeerd over een nieuwe wereldorde waarin twee machtsblokken tegenover elkaar zouden komen te staan. Deze mondiale machtsblokken worden aan de ene kant geleid door de Verenigde Staten, het zogeheten 'oude' Atlantische blok, en aan de andere kant door China, dat de zogeheten BRICS-landen heeft verenigd. De oorlog in Oekraïne zet niet alleen processen in gang die de oude wereldorde ondermijnen maar ook die van de Europese Unie (EU) zelf. Haast ongemerkt zijn de machtsverhoudingen binnen de EU aan het veranderen. De Frans-Duitse as die de afgelopen decennia de boventoon voerde binnen de EU, lijkt duidelijk aan kracht te verliezen. De vraag dringt zich op of er een alternatief is voor de tanende macht van de traditionele as van Europa?

Frans-Duitse as

De Europese Unie is officieel een verdragsorganisatie waarin alle lidstaten formeel gelijk zijn. Sinds de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG) in 1958 is dat principe altijd gerespecteerd, juist om de zich uitbreidende statengemeenschap bijeen te houden. Informeel werden de machtsverhoudingen binnen de EU echter bepaald door de zogeheten Frans-Duitse as. In deze Frans-Duitse samenwerking zorgde Duitsland voor economische kracht en gold Frankrijk als de aandrijver van het politieke beleid. Hoewel Groot-Brittannië (GB) van 1973 tot 2020 lid was van de EU en zeker invloed heeft gehad op het Europese beleid, is de dominantie van de Frans-Duitse as ook in die jaren onaangetast gebleven. Vanwege de Britse eilandmentaliteit is GB nooit echt een bedreiging geworden voor de Frans-Duitse as. De Brexit heeft definitief een einde gemaakt aan Britse machtsaspiraties in de EU, als de Britten die al gehad mochten hebben. De toetreding van Turkije tot de EU zou zeer waarschijnlijk invloed hebben op de Frans-Duitse as maar het ziet er niet naar uit dat Turkije op korte termijn lid van de EU kan worden. Frankrijk heeft steeds aangegeven dat zij Turkije er niet bij wil hebben, juist ook om de Frans-Duitse dominantie binnen de EU niet in de waagschaal te stellen. De vraag is welke impact de Russische agressie tegen Oekraïne heeft op de hegemonie van de Frans-Duitse as binnen Europa.

Er wordt veel gespeculeerd over een nieuwe wereldorde waarin twee machtsblokken, geleid door de Verenigde staten en China, tegenover elkaar zouden komen te staan. Afbeelding: LinkedIn

Duitse industrie

De impact van de oorlog op de EU is ingrijpend. Door de sancties van de EU tegen Rusland om Rusland te verzwakken en de sabotage van de Nord Stream 1 en 2 gaspijplijnen, die Russisch gas leverden aan Duitsland, blijft de EU van goedkope Russische energie verstoken. De EU moet nu energie inkopen op de rest van de wereldmarkt waar de prijzen flink hoger liggen. Als gevolg hiervan zien alle Europeanen de prijzen stijgen van energie en aan energie gerelateerde producten, zoals levensmiddelen en vervoer. De impact van de oorlog in Oekraïne is vooral ingrijpend voor de Duitse industrie. Als voorbeeld kan hier de casus van BASF, het grootste multinationale chemieconcern ter wereld, dienen. Eind februari van dit jaar maakte deze Duitse multinationale onderneming bekend dat voor het gasverbruik van de onderneming in 2022, dat daalde met 35 procent, het astronomische bedrag van 2,2 miljard euro extra betaald moest worden. Verder zal BASF 2.600 banen schrappen, dat wil zeggen twee procent van zijn werknemers ontslaan en is het bedrijf voornemens te stoppen met het kopen van aandelen in andere bedrijven, waardoor het een half miljard euro denkt te besparen.

Merkel en Macron. In de Frans-Duitse samenwerking zorgde Duitsland voor economische kracht en gold Frankrijk als de aandrijver van het politieke beleid. Foto: Wikimedia Commons, kremlin.ru

Informeel werden de machtsverhoudingen binnen de EU bepaald door de Frans-Duitse as

Commentatoren schatten voor 2023 een teruggang van de Duitse industriële productie met dertig procent. De neergang zou nog weleens versneld kunnen worden door de uittocht van Duitse bedrijven die al op gang is gekomen naar de VS en China, waar de energieprijzen beduidend lager liggen dan in de EU. Een oplossing voor het Duitse - lees Europese - probleem van de energietekorten en de hoge energieprijzen is voorlopig niet voorhanden en wordt ook nog eens verergerd doordat de huidige Duitse regering het liefst de drie kerncentrales die het land rijk is met onmiddellijke ingang zou willen sluiten. In Frankrijk is daarentegen het beleid juist om de kerncentrales open te houden. Het punt is alleen dat Frankrijk voor het laten draaien van haar kerncentrales aangewezen is op verrijkt uranium dat door Rusland wordt geleverd. De brandstof voor de kerncentrales is in de afgelopen tien sanctie-

pakketten van de EU tegen Rusland overigens buiten schot gebleven. Of dat bij een voortdurende oorlog in Oekraïne zo zal blijven, is onduidelijk. In dat geval komt ook de energievoorziening in Frankrijk in gevaar. Het lijkt erop dat de energietekorten en de hoge prijzen van energie de traditionele Frans-Duitse as van de EU behoorlijk gaan verzwakken. Is er een alternatief voor de Frans-Duitse as?

Noord-Europa

Voor de federalisten is het antwoord simpel. Als de lidstaten niet in staat zijn om de Unie aan te sturen, dan moet er zoveel mogelijk macht naar het centrum in Brussel worden overgeheveld. Toch is er nog een andere optie die de Frans-Duitse as van een alternatief zou kunnen voorzien en dat is een opwaardering van de rol van 'Noord-Europa'. Noord-Europa is inmiddels via de 'Baltic Pipe' zelfvoorzienend wat energie betreft. Noors gas gaat via deze pijplijn naar Polen en de Baltische landen die op hun beurt kunnen besluiten buurlanden gas te leveren. Terwijl het noorden van Europa geen beroep meer doet op energieleveringen uit Rusland, maakt de regio zich ook los van de handelsinvloeden van China. De Baltische landen zijn uit het Chinese Nieuwe Zijderoute project (Belt and Road Initiative, BRI) gestapt. De Baltische landen waren van mening dat de samenwerking met China in dit project geen voordelen oplevert en dat China onterecht de Russische invasie van Oekraïne niet heeft veroordeeld. Polen is met een indrukwekkende militarisering bezig. Dit alles, aldus de Poolse President Andrzej Duda, om Rusland militair tegenwicht te bieden in de regio. De Polen plannen de opbouw van een professioneel leger van 300.000 militairen dat in 2035 operationeel moet zijn en waarmee Polen het grootste staande leger in de EU zal hebben. Daarnaast kopen de Polen in een hoog tempo modern wapentuig in: voor 3,5 miljard euro van de VS - waarbij het vooral gaat om Abrams-tanks - en tanks en houwitsers uit Zuid-Korea ter waarde van 5,6 miljard euro. Noord-Europa zal als Atlantische kern verdere versterking krijgen door de toetreding tot de NAVO van Finland en (mogelijk) Zweden. Energie en militaire macht zijn in deze turbulente tijden van essentieel belang om meer zeggenschap te krijgen over Europees beleid. Noord-Europa is bezig om deze rol naar zich toe te trekken ten koste van de traditionele Frans-Duitse as.

Batterijfabriek van Daimler in Beijing. De uittocht van Duitse bedrijven naar de VS en China is al op gang gekomen. Foto: Mercedes-Benz Group Media

Energie en militaire macht zijn in deze turbulente tijden van essentieel belang

KVEO

De Koninklijke Vereniging van Eervol ontslagen Officieren van de Nederlandse Krijgsmacht

1. Collectieve en individuele belangenbehartiging

De KVEO is vertegenwoordigd in diverse fora waar de pensioendiscussie op landelijk niveau wordt gevoerd. Leden kunnen rechtstreeks terecht bij een adviseur voor vragen en bij problemen.

2. Individuele hulp

Leden kunnen een beroep doen op een adviseur met specifieke kennis op gebied van ziektekosten en maatschappelijke ondersteuning. Ook kan een lid buiten eigen schuld in ernstige financiële problemen raken, ondanks het vangnet dat in Nederland bestaat. De KVEO heeft de middelen om dan financieel de helpende hand te bieden.

3. Saamhorigheid en collegialiteit

De vereniging heeft rayons. Deze organiseren regelmatig een bijeenkomst waar u oud-collega's kunt ontmoeten. Afhankelijk van het rayon zijn er excursies, activiteiten gericht op de bestrijding van eenzaamheid of culturele bezigheden. De contributie bedraagt € 25,- per jaar.

Lid worden?

KVEO Verenigingsburo
Segbroeklaan 104
2565 DN Den Haag
Tel. 070-3617901
Email: secretaris@kveo.nl
www.kveo.nl

Tachtig jaar geleden in Oekraïne

De Duitsers houden de Russen (voorlopig) tegen *)

Kolonel b.d. drs. A.E. de Rooij

Op het moment dat ik dit artikel schrijf is het een jaar geleden dat Rusland via diverse assen Oekraïne binnenviel. Het conflict, dat al sinds 2014 in het Donetsbekken ofwel de Donbas woedde, werd hierdoor een grootschalige oorlog tussen twee buurlanden. Het was een oorlog die Rusland in enkele dagen of weken dacht te winnen. We weten nu dat het bedrogen uitkwam.

Dit conflict is niet het eerste dat in het oosten van wat nu het land Oekraïne is, wordt uitgevochten. Het Russische leger van Peter de Grote versloeg bijvoorbeeld in 1709 bij Poltava de Zweden onder Karel XII. Hiermee werden de geopolitieke verhoudingen in Oost-Europa op zijn kop gezet. Ook in de Tweede Wereldoorlog werd hard gevochten in dit gebied. Charkov, de tweede stad van Oekraïne, vormde vaak het middelpunt van de gevechten. In het najaar van 1941 werd de stad veroverd door de Duitsers (de eerste slag om Charkov). In het voorjaar van 1942 deden de Russen een – mislukte – poging de stad te heroveren (tweede slag om Charkov), waarna de Duitsers verder oprukten naar Stalingrad en de Kaukasus. De derde slag om Charkov maakte onderdeel uit van de grootschalige strijd die in de eerste maanden van 1943, nu precies tachtig jaar gelden, in Zuidoost-Oekraïne en de nabijgelegen delen van Rusland werd uitgevochten. In dit artikel ga ik dieper in op deze periode van mobiele oorlogvoering in de periode januari t/m maart 1943.

De toestand op 1 januari 1943

Op nieuwjaarsdag 1943 waren de Duitse troepen in de zuidelijke helft van het oostfront georganiseerd in drie legergroepen. In het noordelijk deel, grofweg vanaf de stad Voronezh naar het zuiden, lag de Legergroep B (Von Weichs) bestaande uit het Duitse Tweede Leger, Het Hongaarse Tweede Leger, het Italiaanse Achtste Leger en de Armee-Abteilung Fretter-Pico, een eenheid van legerkorpsgrootte, die genoemd was naar zijn commandant en voornamelijk bestond uit bijeengeraapte eenheden. Het grootste deel van deze legergroep hield begin januari nog stand langs de bovenloop van de Don.

In het uiterste zuiden bevond zich de Legergroep A (Von Kleist). Deze bestond, naast een bezettingsmacht op de Krim, uit het Eerste Pantserleger en Zeventiende Leger. Beide legers hielden het front in de Kaukasus. Daartussen lag de in november 1942 gecreëerde Legergroep Don (Von Manstein). De belangrijkste formatie van deze legergroep was het Zesde Leger, dat sinds medio november 1942 was omsingeld bij Stalingrad. Verder beschikte Von Manstein over de Armeegruppe Hoth, die naast een pantserkorps alleen maar bestond uit de restanten van het Vierde Pantserleger en het Derde Roemeense Leger. De laatste formatie van Von Manstein was de Armeegruppe Hollidt. Deze grote, maar bijeengeraapte troepenmacht was ingezet in het gat dat was ontstaan door de omsingeling van het Zesde Leger en probeerde de Russen te beletten de Zwarte Zee te bereiken, want daardoor zouden de Duitse troepen in de Kaukasus afgesneden worden van de hoofdmacht. In de laatste zes weken van 1942 was het de Duitsers gelukt een nieuwe Russische doorbraak te voorkomen, maar de Duitse linies stonden op het punt het te begeven.

Aan Russische zijde vochten in het zuiden diverse 'fronten', zoals de Russische benaming luidt. Een 'front' was groter dan een Duits (en Westers) leger, maar kleiner dan een legergroep, althans in 1942 en 1943. Tegenover de omsingelde Duitse troepen bij Stalingrad stond het Donfront (Rokossovsky). In het zuiden opereerde het Transkaukasusfront (Tjoelenev). Tegenover de Duitse linies noord en deels oost van de Zwarte Zee stonden van zuid naar noord het Zuidfront (Jeremenko, later Malinovski), het Zuid-westfront (Vatoetin), het Voronezhfront (Golikov) en delen van het Brjanskfront (Reyter).

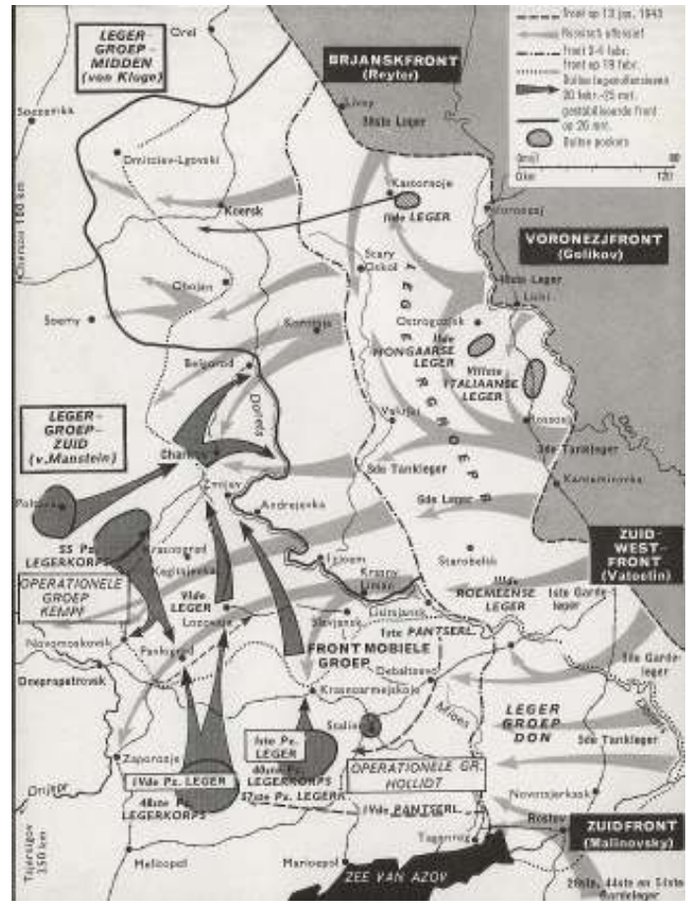

De operaties in de zuidelijke Sovjet-Unie in de eerste maanden van 1943. Originele afbeelding in Geoffrey Jukes, 'Kursk: the clash of armour', 1968.

Een Duitse Tiger tank.
Foto: Wikimedia Commons, National Museum of the U.S. Navy

*) Dit artikel is eerder verschenen in NMM-Magazine (Nationaal Militair Museum).

Terugtrekking uit de Kaukasus

Zoals gezegd probeerden de Russen na de omsingeling van Stalingrad de Zwarte Zee te bereiken en zo de Duitse troepen in de Kaukasus af te snijden, een mogelijke tweede grote omsingeling. De Duitse legerleiding was zich bewust van dit gevaar, maar aanvankelijk weigerde Hitler, die zowelopper-bevelhebber van de strijdkrachten als bevelhebber van de landmacht was, toestemming te geven. Hij had immers de bekende uitspraak gedaan: "*Wo Der Deutsche Soldat Steht, Kommt Kein Anderer Hin.*" Na sterke druk van de generale staf ging hij op 28 december 1942 overstag. Op 1 januari 1943 begon Legergroep A zich terug te trekken uit de Kaukasus. Door de terugtrekking was alle hoop op een *Endsieg* in Rusland verdwenen.

Nu begon er een wedloop tussen de Duitsers en de Russen in de richting van de Zwarte Zee, of preciezer de Zee van Azov. Deze race werd gewonnen door de Duitsers, in die zin dat het Eerste Pantserleger er op 25 januari in slaagde zich aan te sluiten bij de Duitse eenheden ten noorden van de Zee van Azov. De terugtrekking over afstanden van tussen de 600 en 700 kilometer was in drieënhalve week succesvol afgerond, ondanks dat de Russen zich begin januari op 100 kilometer van de kust bevonden en eind januari het cruciale knooppunt Rostov aan de Don tot op zo'n 30 kilometer waren genaderd.

Het Zeventiende Leger, de tweede formatie van legergroep A, nam op bevel van Hitler een andere route en trok zich terug naar het schiereiland Taman, waar heden ten dage de brug over de Straat van Kertsj naar de Krim begint. De Führer zag dit bruggenhoofd als de ideale plaats om in de loop van 1943 een offensief te starten. Het Zeventiende Leger kon zich bijna geheel 1943 in dit bruggenhoofd handhaven.

Russisch offensief in de Donbas

Bij de Duitse Legergroep B verliepen de zaken echter veel minder voorspoedig. Eind december hadden de Russen al aanvallen gelanceerd tegen het Achtste Italiaanse Leger, dat hierdoor aanzienlijke verliezen had geleden. In januari rukten de Russen aan dit deel van het front steeds verder naar het westen op. Daarnaast begonnen zij op 14 januari een offensief tegen het Tweede Hongaarse Leger, dat een sector ten noorden van de Italianen bezette. Deze Russische offensieven leidden er toe dat eind januari het Duitse front over een afstand van 350 kilometer was opengereten en dat de drie legers van Legergroep B – ook het Tweede Duitse Leger – waren omsingeld. Het Tweede Duitse Leger wist zich uiteindelijk terug te vechten naar de eigen linies. Hierbij werd wel veel zwaar materieel achtergelaten. De andere twee legers werden vernietigd. Legergroep B had in feite opgehouden te bestaan. Begin februari werden de restanten van Legergroep B – behalve het Tweede Leger dat onder bevel kwam van de Legergroep Midden - samengevoegd met die van de Legergroep Don, die werd ombenoemd tot Legergroep Zuid. Ook het Eerste Pantserleger kwam onder bevel van deze legergroep. Op 14 februari trok Legergroep Zuid zich terug uit Rostov en nam nieuwe verdedigende stellingen in langs de rivier de Mioes, waar de Duitsers ook in de winter van 1941/42 hadden stand gehouden.

Noord van de verdedigende schouder langs de Mioes stootten de Russische Fronten onder Vatoetin en Golikov echter verder door in westelijke richting. Op 16 februari veroverde Golikov Charkov en op 19 februari stonden de troepen van Vatoetin op een twintig kilometer van Zaporozje, het huidige Zaporizja, waar Von Mansteins hoofdkwartier zich bevond.

Een saillant detail is dat de verdediging van Charkov was opgedragen aan het Pantserlegerkorps van de SS, dat uit Frankrijk naar het oostfront was overgebracht en bestond uit de sterke gemechaniseerde divisies Leibstandarte SS Adolf Hitler, Das Reich en Totenkopf, Hitler had uitdrukkelijk bevolen dat Charkov met alle middelen moest worden verdedigd en niet mocht worden opgegeven. Desondanks gaf de legerkorpscommandant, SS-generaal Hausser[1], gehoor aan zijn gezond verstand en liet hij zijn troepen terugtrekken, waarmee hij zijn legerkorps als gevechtswaardige eenheid behield. De meeste historici zijn van mening dat het feit dat Hausser tot de SS behoorde, zijn carrière en leven hebben gered. Een tot het *Heer* behorende generaal had voor een dergelijke daad van ongehoorzaamheid moeten boeten met het verlies van zijn commando en zou mogelijk ook ter dood zijn veroordeeld.

De moeilijkheden van de Duitsers werden verergerd doordat de laatste Duitse eenheden in Stalingrad zich op 2 februari 1943 overgaven. Hiermee kwamen zeven Russische legers en een luchtvloot vrij voor operaties elders.

Sovjettroepen voeren een tegenaanval uit ondersteund door T-34 tanks. Foto: Wikimedia Commons, mil.ru

Een Duits 75mm patserafweerkanon met op de achtergrond een buitgemaakte T-34 tank. Foto: Wikimedia Commons, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Een Russisch SU-76 gemechaniseerd antitankkanon. Foto: Wikimedia Commons, Vitaly V. Kuzmin

Duits tegenoffensief

Ook de Duitsers voerden echter versterkingen aan. Hierboven heb ik al aangegeven dat het SS Pantserlegerkorps uit Frankrijk was overgebracht. Daarnaast was het Eerste Pantserleger na de terugtrekking uit de Kaukasus vrij om te worden ingezet. Dit leger bevond zich west van het front langs de Mioes dat door de Armeegruppe Hollidt werd verdedigd. Enige tijd na de Duitse overgave in Stalingrad werd deze laatste formatie overigens omgedoopt in het (nieuwe) Zesde Leger. Ook het Vierde Pantserleger, dat sinds begin januari op sterkte was gebracht en op dat moment onder andere over vijf pantserdivisies beschikte, was niet langer nodig bij de verdediging langs de Mioes en kon worden vrijgemaakt.

Bovendien had Hitler niet alleen toestemming gegeven voor de terugtocht uit de Kaukasus, maar ook voor de ontruiming van de frontboog bij Rzhev. Deze uitstulping in het Duitse front was ontstaan na het Russische tegenoffensief in de winter van 1941/42. Rzhev ligt hemelsbreed op iets meer dan 200 kilometer van Moskou. Door de frontboog te blijven bezetten handhaafden de Duitsers gedurende 1942 hun dreiging tegen de Russische hoofdstad. De frontboog werd bezet door het Negende Leger, dat begin 1943 door de ontruiming vrijkwam. Naast meer dan twintig infanteriedivisies beschikte dit leger over een aantal pantserdivisies en de gemechaniseerde Divisie Grossdeutschland, de sterkste divisie van het Duitse leger (buiten de Waffen SS-eenheden). Een deel van deze eenheden, waaronder Grossdeutschland[2], werd direct naar het zuiden getransporteerd.

Intussen had Von Manstein het plan opgevat om de Russische troepen zover te laten oprukken dat zij 'uit hun logistiek' zouden raken. Hitler had daarmee, toen hij op 17 februari het hoofdkwartier van Legergroep Zuid bezocht, ingestemd. De derde week van februari waren de Russen logistiek gezien aan het einde van hun Latijn. Vatoetin beschikte bijvoorbeeld nog maar over 145 tanks, die alle vrijwel door hun brandstof en munitie heen waren. De andere aanvalsspits onder Golikov was er zelfs slechter aan toe.

Intussen hadden de Duitsers hun mobiele eenheden verzameld en waren deze gereed om tot de tegenaanval over te gaan. Ten zuiden van de Russische doorbraak bevonden zich het Eerste en Vierde Pantserleger. Ten noorden ervan concentreerde zich een nieuw geïmproviseerd leger, de Armeeabteilung Kempf[3]. Bij deze formatie was het SS-Pantserkorps ingedeeld. Op 22 februari zetten de Duitsers in het zuiden de tegenaanval in. Hierbij maakten zij snel vorderingen en op 2 maart bereikten Duitse eenheden de middenloop van de rivier de Donets. Ten noorden van de Russische doorbraak werd de tegenaanval op de Russische eenheden op 28 februari ingezet. Op 14 maart heroverden SS-eenheden Charkov. Het centrale plein van deze stad werd daarop door de Duitsers omgedoopt in Leibstandarteplatz. Daarmee was het Duitse offensief nog niet voltooid. De opmars werd verder in oostelijke richting voortgezet, totdat ook de bovenloop van de Donets en de stad Belgorod in Duitse handen waren. Het kort hierna aanbreken van de *raspoetitsa*, de modderperiode, verhinderde verdere grootschalige operaties. De frontlijn veranderde daarna nauwelijks tot begin juli, toen de Duitsers hun (mislukte) zomeroffensief bij Koersk startten.

Laatste succes

Het Duitse tegenoffensief in het voorjaar van 1943 was uitermate succesvol. Hoewel grote omsingelingen als in 1941 uitbleven, verloren de 'fronten' van Golikov en Vatoetin samen meer dan 1.200 tanks, 900 stukken geschut en 70.000 militairen.
Achteraf bleek de strijd in het vroege voorjaar van 1943 het laatste grote Duitse succes aan het oostfront te zijn.

Dit artikel is gebaseerd op een groot aantal bronnen, waarvan de belangrijkste zijn:

- Percy E. Schramm (Hrsg.), Kriegstagebuch des Oberkommands der Wehrmacht, 1. Januar 1943 – 31. Dezember 1943, zweiter Halbband, Bonn, z.d.
- Bryan Perett, Knights of the Black Cross, Hertfordshire, 1986
- James F. Dunnigan (Ed.), The Russian Front, Germany's war in the East, 1941-1945, Melbourne, 1978
- Rudolf Borcher, SS-Obergruppenführer Paul Hausser, Zwischen Befehl und Gewissen. Gepubliceerd in Wolfgang Fischer (Red.), Soldaten im Einsatz, Die Deutsche Wehrmacht im Zweiten Weltkrieg, Hamburg 1977

Een Duits Marder gemechaniseerd antitankkanon in de omgeving van Charkov.
Foto: Wikimedia Commons, Bundesarchiv

Duitse militairen in een loopgraaf.
Foto: Wikimedia Commons, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Eindnoten

[1] Haussers officiële rang was SS-Gruppenführer und General der Waffen SS.
[2] De drie SS-divisies en de Divisie Grossdeutschland beschikten voorjaar 1943 over een tankregiment dat bestond uit twee bataljons middelzware tanks en een compagnie van de nieuwe zware Tiger tanks.
[3] Oorspronkelijk de Armeeabteilung Lanz. Na het ontslag van de commandant, die moest boeten voor het verlies van Charkov in februari, werd het bevel overgenomen door generaal Kempf.

Defensienieuws

Kolonel b.d. drs. A.E. de Rooij

Finland sluit deal met Israël en koopt Slinger van David

Op 6 april van dit jaar werd bekend gemaakt dat Finland het Slinger van David wapensysteem gaat kopen van Israël. Het is de eerste keer dat dit luchtverdedigingssysteem voor de lange afstand wordt verkocht aan een ander land. De Slinger van David, waarvan de naam is gebaseerd op het bekende Bijbelverhaal, is het resultaat van een samenwerking tussen de Israëlische raketverdedigingsorganisatie en het US Missile Defense Agency. Het systeem wordt geproduceerd door een consortium waarvan het Israëlische bedrijf Rafael en het Amerikaanse bedrijf Raytheon deel uitmaken. Met de deal is een bedrag van US $ 345 miljoen gemoeid.

De Slinger van David, voorheen bekend als Toverstaf, is speciaal ontworpen voor de onderschepping van een breed scala aan luchtdreigingen, zoals vliegtuigen en drones, maar ook ballistische raketten en kruisraketten die worden afgevuurd vanaf een afstand van 40 tot 300 kilometer. Het systeem is operationeel sinds 2017.

Het projectiel dat de Slinger van David afvuurt, is de Stunnerraket. Deze raket heeft geen explosieve lading, maar schakelt doelen uit door ze te treffen.

Bronnen: Army Technology, Business Insider, Wikipedia

Een Slinger van David luchtverdedigingssysteem vuurt een Stunnerraket af.
Foto: Wikimedia Commons, US Missile Defense Agency

Italië bestelt 36 amfibische pantservoertuigen voor mariniersbrigade

Eind december vorig jaar heeft het Italiaanse ministerie van Defensie een contract afgesloten met Iveco voor de levering van VBA (Veicoli Blindati Anfibi) amfibische pantservoertuigen aan de Italiaanse Marine. Het bedrijf zal in totaal 36 voertuigen leveren. Deze zijn bestemd voor de San Marco Marina Brigade.

De VBA is een 8x8 pantserwielvoertuig en kan in open water worden gelanceerd vanuit en geborgen door een amfibisch transportschip. Het voertuig beschikt over dezelfde turbodieselmotor als het Centauro pantserwielvoertuig en kan een maximumsnelheid van 105 km/u op de weg ontwikkelen. In het water is de maximumsnelheid tien km/u, ook bij matige deining. Het voertuig beschikt hiervoor aan de achterkant over twee hydraulische schroeven. De bandendruk in de VBA wordt centraal geregeld. De banden zijn zgn. *run-flat tires*. De VBA kan door de lucht worden vervoerd in zowel een C-130 Hercules als een Airbus A400M. De door Italië bestelde versie is bewapend met een 12,7mm mitrailleur in een op afstand bediende toren, maar het voertuig kan ook met zwaardere wapens tot een kaliber 40mm worden uitgerust en worden voorzien van antitankraketten.

Het voertuig is bijna acht meter lang, ongeveer 2,3 meter hoog en maximaal drie meter breed. Het heeft een leeggewicht van vijftien ton en heeft een maximaal laadvermogen van tien ton. De bepantsering beschermt tegen 7,62mm patronen, maar het aanbrengen van een extra pantserpakket is mogelijk. In totaal kan het voertuig dertien personen vervoeren.

Bronnen: Military Leaks, Iveco – Oto Melara

In het water is de maximum snelheid van de VBA tien km/u.
Foto: Foto: Iveco – Oto Melara

Oekraïne koopt 54 Poolse Rak 8x8 mortiervoertuigen

Op 5 april maakte de Poolse president Andrzej Duda tijdens het bezoek van zijn Oekraïense collega Volodymyr Zelenskyy aan Polen bekend dat Oekraïne 54 exemplaren koopt van de in Polen geproduceerde Rak 120mm mortier op pantserwielonderstel.

De Rak wordt sinds 2016 in serie geproduceerd door een Pools consortium en is vanaf 2017 ingevoerd bij de Poolse strijdkrachten, waar hij de Sovjet-Russische 2S1 houwitsers verving.

De 120mm mortier is ingebouwd in een 360 graden draaibare toren, geplaatst op een Rosomak 8x8 pantserwielvoertuig. De Rak beschikt over moderne vuurleidingsapparatuur en heeft een maximaal bereik van tien kilometer. Het wapen heeft een elevatie van 45 tot 80 graden, wat het in staat stelt ook doelen op korte afstand aan te grijpen. De mortier kan diverse munitietypen afvuren waaronder brisant-, rook- en lichtgranaten, maar ook geleide
projectielen met een grote trefzekerheid. De munitievoorraad aan boord bestaat uit maximaal veertig granaten. Omdat de Rak is uitgerust met een semi-automatische laadinrichting, kan een hoge vuursnelheid worden bereikt.

Bron: Army Recognition

De Rak 120mm mortier op pantserwielonderstel.
Foto: Wikimedia Commons, PW2

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas
postnl

ONAFHANKELIJK DEFENSIEMAGAZINE
UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE VERENIGING 'ONS LEGER'

ARMEX

Voor een krijgsmacht die ertoe doet!

De zorg voor een deugdelijke krijgsmacht was in 1912 aanleiding om de Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger' op te richten. De onverantwoord grote bezuinigingen van de laatste decennia tonen aan dat we ons nog steeds zorgen moeten maken, ondanks dat recent de eerste voorzichtige stappen zijn gezet om het vermogen van de krijgsmacht te repareren. De Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger' zet zich daarom ook in onze tijd in voor een krijgsmacht die er toe doet!

Zij spant zich in voor een breed draagvlak voor onze krijgsmacht in de samenleving en draagt die boodschap uit naar de politiek, de industrie, de wetenschap en de media. Daarnaast toont zij zich betrokken bij uitgezonden militairen en hun relaties.

De vereniging organiseert tal van activiteiten zoals lezingen en bezoeken aan militaire locaties.
Aan de Rijksuniversiteit Groningen is namens de vereniging in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, een bijzondere leerstoel met als leeropdracht "Militaire geschiedenis, in het bijzonder de periode na de val van de Muur" ingesteld. Ook kent de KNVOL de Prins Mauritsmedaille toe aan personen of organisaties, zowel binnen als buiten de krijgsmacht, die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor de krijgsmacht.

Voelt u zich betrokken bij de krijgsmacht en ondersteunt u onze doelstelling, wordt dan lid van de Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger'. Meer bijzonderheden kunt u vinden op onze website: https://onsleger.nl/.